

Virve Transtok: "Haridussüsteemi nõrkus on Eesti jätkusuutliku sotsiaalmajandusliku arengu peamine pidur."

Kutseharidusvõrgustik regionaalse arengu keskusena

Artikkel pakub Lääne-Virumaa näitel välja ühe võimaliku lahenduse kutsehariduse kvaliteedi parandamiseks kutseharidusvõrgustiku ehk klasteri abil.

Virve Transtok

TTÜ haldusjuhtimise doktorant, Lääne-Virumaa Kutsekõrgkooli õpetaja

Eesti hariduse kohta on levinud kaks käibetõde: eestlased on haritud rahvas ja Eesti haridussüsteem ei vasta tööturu nõuetele. Eesti elanikkonna formaalhariduse kvantitatiivsed näitajad on märkimisväärselt kõrged ka Euroopa Liidu riikide taustal: meil on kõigis tööealistes vanusegruppides alg- ja põhiharidusega inimeste osakaal üle kahe korra madalam kui EL-i riikides keskmiselt. Teisalt – Eesti tööjõud ei ole küllaldaselt haritud. Haridusressursse peetakse aegunuks. Tegemist on struktuurse tööpuudusega: inimeste oskused ja teadmised ei vasta tööturu kiiresti muutuvaile vajadustele. Vabad töökohad ja vabad inimesed ei sobi omavahel kokku.

Ka Euroopa Liitu iseloomustab struktuurne tööpuudus. Prognooside kohaselt vajab tänava ca 80% töökohtadest uusi teadmisi ja oskusi, mis on tekkinud viimase kümne aasta jooksul. Ainult iga viies töökoht ajab läbi teadmiste ja os-

kustega, mis omandatud enne 1995. aastat. Vaadates aga tööjõu pakkumist, on pilt täpselt vastupidine: 2005. aastal on 20% tööturul töö otsijatest omandanud hariduse viimase kümne aasta jooksul ja 80% enne 1995. aastat (R. Eamets, K. Philips, T. Annus. Eesti tööturg ja tööpoliitika. Tartu Ülikool, 2000).

Nõudlus tööjõule muutub pidevalt, samas on tööjõu pakkumine suhteliselt staatiline. Väikese avatud majandusega riigi nagu Eesti tööturg on dünaamiline, paindlik ja kiiresti muutuv, haridussüsteem aga oma olemuselt konservatiivne. Haridusalal ei saa teha hüppelisi muudatusi, areng toimub järk-järguliselt. Kiiresti arenevas tehnouhiskonnas teki- vad järjest uued baastehnoloogiad (biokeemia, info- ja kommunikatsiooni- ning geenitehnoloogia), mis esitavad inimkapitalile kõrgendatud nõudmisi. Kui koolitussüsteem toodab töötuid ja jätab vajaliku ettevalmistusega inimesed koolitama või teeb seda liiga väikeses ma-

hus, pidurdub riigi areng, ühiskonnas teki- vad sotsiaalsed pinged.

Kutseharidusvõrgustik ehk klaster

Klastrid on geograafiliselt koondunud firmad, kes pakuvad sarnast toodet/teenust, ja nendega seotud organisatsioonid (ülikoolid, ettevõtted, kutsestandardi väljatöötajad, Kaubandus-Tööstuskoda, ka kaubandus- jt erasektori ettevõtted). Klaster võib ulatuda ühe linna piirest maakonna ja riigi tasandini, olla isegi naaberriikidevaheline. Klastrid hõlmavad tavaliselt palju organisatsioone – riigiasutusi, ettevõtteid, haridusasutusi, informatsioonifirmasid, uurimuslikke ja tehnilist abi osutavaid, aga ka kutsestandardeid kehtestavaid organisatsioone. Valitsusorganisatsioonidel ja kohalikel regulaatoritel on klasteritele märkimisväärne mõju, seega tuleb needki kaasata. Klasterite piirid on avatud, tehnoloogiline ja turuareng loovad uusi

seoseid ja muutusi. Konkureerides tehakse samal ajal koostööd, kuigi enamik klasteri liikmeid ei konkureeri otseselt, nad teenindavad turu eri segmente.

Klaster ja regionaalne innovatsioon

Haridusinstituutsioonid toetavad piirkonna arengut (tehnoloogiline ja uurimuslik infrastruktuur, konsultatsioonivõimalused spetsialistidega, koolide lõpetanud, noored spetsialistid). Neil on ka potentsiaalne roll kohaliku infoühiskonna arengus (ametlik nõustaja, pakub otseseid infotehnoloogiateenuseid, koolitab avaliku sektori teenustajaid ja avalikkust, toetab ettevõtteid (e-kommerts) või väiksematele ettevõtetele võrgustike rajamist).

Kogu Euroopas on vajaka infokommunikatsioonitehnoloogia oskustest, asjatundjad lahkuvad perifeeriast suurematesse keskustesse. IKT-teenindust pakuvad ka eraettevõtted, kuid kool võib seda teha madalamate kuludega. Lisaks saavad kutsekoolid kasutada ära olemasolevaid teadmisi, aidata ettevõtetel koostada äriplaane, kujundada infosüsteeme. Kutseharidusvõrgustiku kaudu saab kiirendada piirkonna majandusarengut, toetada ettevõtete restruktureerimist, koolitada täiskasvanuid ja õpetada ümber töötajaid, luua uurimise ja arengu osakondi.

Kõrgelt kvalifitseeritud tööjõuga piirkonnad genereerivad tavaliselt ka kultuurilist tegevust. Investeeringute atraktiivsemaks muutmisel on kohalik kultuuriline kapital oluline. Kultuuritegevus kutsekoolis parandab kooli mainet, suhtlemist ja elukvaliteeti üliõpilaskülas, samuti on see kasutatav osana regionaalsest kultuuri infrastruktuurist. Kultuuriliselt vähem atraktiivsetes piirkondades asuvad koolid püüavad edendada üliõpilaste elukvaliteeti, pakkudes kultuuriüritusi ja meelelahutust. Kutsekoolid ei ole ainult kultuuri tarnijad, vaid ka loojad.

Kas regionaalse majanduse vajadused erinevad riiklikust või rahvusvahelisest majandusest, kas kutsekool peab rahuldama üliõpilaste või piirkonna töötajate vajadusi? Viimasel ajal lähtutakse siiski tööturust. Keskne teema on, mil määral jäävad lõpetanud seotuks piirkonnaga, kus nad elavad või õppisid. Kui kutse omandamiseks valitakse kooli kodukohas, suurendab see kutsehariduskeskuse rolli. Soomes valivad üliõpi-

lased edasiõppimiseks tavaliselt lähima kooli. Oluline on luua kohalikke tömbekeskusi, et tekitada lõpetajates huvi jääda tööle samasse regioonini. Üleuroopaliste uuringute järgi jäävad paljud üliõpilased, kes lõpetanud kooli tömbekeskustes, sinna ka pärast lõpetamist, põhjuseks paremad tööväljavaated, kõrgem palk, arenenud teenindussektor ning loodud teadusklastrid. Ida-, Põhja- ja Kesk-Soomes on rajatud uued ülikoolid. Joensuu Ülikool tehti just selleks, et kiirendada Ida-Soomes sotsiaalset ja majanduslikku arengut ning pakkuda koolituskohti õppuritele Põhja-Karjalast (39% üliõpilasi Põhja-Karjalast, 60% Ida-Soomest).

Klaster ja regionaalne haldus

Kutseharidusinstituutsioonid on läbi aja olnud tähtsad rahvuse kujunemisel. Viimasel ajal on rõhk kandunud materiaalselt mittemateriaalsele – teadmiste, oskustele, kultuurile ja instituutidele. Kutseharidusvõrgustik kui sotsiaalse võrgustiku süsteemi üks osa varustab kohalikku kogukonda teadmiste ja kogemustega. Seose tugevus sõltub regionaalpoliitikast, instituutide iseseisvusest ja rahastamisskeemidest.

- Ametlik esindatus – regionaalne ja kohalik esindatus kutsekoolide juhtorganites/hoolekogudes; kutsekoolide esindatus kohalikes instituutides.
- Partnerlus – koostöökokkulepped kohaliku omavalitsuse, era- ja avaliku sektori ettevõtete ning kutseõppeasutuste vahel.
- Hariduskonsortsiumid – ühe piirkonna haridusinstituutsioonid ühinevad, tuues välja ühised huvid ja kogemused (tegutsevad Suurbritannias ja Iirimaa).
- Mitteametlikud seosed – püsivalt reguleerimata suhtlusega; tekivad avaliku huvi korral, mis eeldab spetsiifilist eksperthinnangut, tihti ainus võimalus mõjutada regionaalset otsustamist.
- Isiklikud kontaktid – haridusinstituutide personal osaleb kohalike ettevõtete juhatustes.

Klasteri võimalikkusest Lääne-Virumaal

Lääne-Virumaal elab 69 312 inimest (1.01.2004). Lääne-Virumaa asub kiirelt areneva Põhja-Eesti suurima keskuse Tallinna mõjusfääris. Seisuga 1.09.2003 oli maakonnas 50 õppeasutust – 44 üld-

hariduskooli, kolm kutseharidusõppeasutust, kaks kutsekõrghariduskooli, üks kõrgkool. Kõrgkoolis õpetatakse alushariduse pedagooge, eelkooli- ja esiõpetuse õpetajaid, põhikooli inglise keele õpetajaid; rakenduskõrgkoolides raamatupidajaid, ärijuhte, äriinfotehnoloogide, rakenduspsühholoogide; kutsekoolides kokki, kondiitrid, õmblejaid, müüjaid, tislereid, ehitajaid, (auto)lukkseppi, tuletõrje- ja päästeala spetsialiste, tuletõrjujaid-päästajaid ning kodumajanduse, arvuti-, puhastus- ja hotelli teeninduse eriala.

Kutseharidusvõrgustiku võimalikud osalised

Õppeasutused. Kõik gümnaasiumid ja keskkoolid, eelkutseõppega gümnaasiumid (Rakvere Gümnaasium, Vinni-Pajusti Gümnaasium), kutsekeskkoolid (Rakvere Kutsekeskkool, Väike-Maarja Õppekeskus), rakenduskõrgharidusinstituutsioonid (Lääne-Virumaa Kutsekõrgkool, TLÜ Rakvere kolledž, Mainori Kõrgkool), kõrgharidus, sh magistriõppega instituutsioonid (TTÜ, akadeemia Nord jt).

Riigisektori instituutsioonid. Kohalik omavalitsus (Vinni vald, Rakvere linn, Lääne-Viru maavalitsus, Lääne-Viru Omavalitsuste Liit), haridusministeerium, koolivõrgu büroo, tööhõiveamet, Kutsekoda (vastavate erialade kutseõukogude kaudu).

Välispartnerid. Soomest Porvoon Kauppaoppilaitos, Lapua Vocational Institute, Laurea Polytechnik, Härmänmaan Ammatti-Instituutti; Leedust Klaipeida Kollegium.

Karjäärikeskus.

Ärisektori instituutsioonid, töötajad, praktikaettevõtted.

Tegevus

Eelkutseõpe. Gümnaasium komplekteerib 10. klassi (keskmine hinne vähemalt 3,5) ja finantseerib õppe gümnaasiumi valikainete arvelt, eelkutseõpet teostav Lääne-Virumaa Kutsekõrgkool töötab välja integreeritud õppekava ja ainekavad, kindlustab gümnaasiumi kutseõppeainete pedagoogidega ning võtab gümnaasiumilõpetanud teisele kursusele.

Koostöö ettevõtjate ja tööhõiveametiga. Ettevõtjad tellivad vajaminevat tööjõudu ning ümber- ja täiendus-

õpet. Kool suunab õpilase praktikaetevõttesse koos vajaliku programmiga. Ettevõtte suunab ja abistab üliõpilast praktika eesmärgistamisel ja sooritamisel, määrab praktikandile lähijuhendaja, kes jälgib tegevuse järjepidevust ning toetab tema kutsealast arengut ning jagab praktilisi kogemusi, soovitab õppematerjale, annab arendavat tagasisidet.

Töötutele ning pikaajalistele töötutele on võimalik korraldada kohanemis- ja ümberõppekursusi (arveametnik, bürootöötaja, sotsiaalhooldaja, raamatupidaja, lao- ja arveametnik jne).

Karjäärikeskus. Lääne-Virumaa Kutsekõrgkooli ja Lääne-Viru maavalitsuse vahel on sõlmitud koostööleping kutse- ja karjäärinõustamiseks (karjäärikeskuses, koolides, ettevõtetes, töökohtadel). Arendatakse ja täiendatakse ühtset koolitusvõimaluste infobaasi, tutvustatakse tööle kandideerimiseks vajalikke nõudeid (CV, töövõtuintervjuud, kaas- ja motivatsioonikirjad); karjäärikeskus osaleb infomessidel; üldhariduskoolides karjäärinõustamisloengud.

Koostöö kohaliku omavalitsuse ja maavalitsusega. Koostöö Rakvere linna ja Vinni vallaga toimib hästi. Lääne-Virumaa Kutsekõrgkoolil on esindaja Vinni vallavolikogus, samuti eelarve ning kultuuri- ja hariduskomisjonis. Nii valla haridus- kui ka haldusküsimustes peetakse ühiselt nõu. Lääne-Viru maakonna hariduse arengukava näeb ette kujundada Mõdrrikule piirkonna arengukeskus. Rakvere avalik internetipunkt asub Lääne-Virumaa Kutsekõrgkoolis. Kutseharidusvõrgustik peaks jätkama tihedat koostööd Lääne-Viru maavalitsusega ja selle struktuuriüksustega maakonna hariduse arengu küsimustes.

Kõrgharidusinstituudid. Koostöövõrgustikus luuakse elukestva õppe põhimõtete elluviimiseks võimalus jätkata õpinguid kraadiõppes. Osutatakse vastastikuseid õppeteenuseid, algatakse ühiseid arenguprojekte, osaletakse rahvusvahelistes programmides ja projektides, kasutatakse efektiivselt olemasolevaid ressursse. Väheneb piiratud ressursside killustatus. Kutseõppeasutustes õpetavad rakenduskõrghariduse õppekava üldjuhul praktikud, tihedam koostöö tööandjate ja ettevõtjatega.

Kutseharidusvõrgustik võimaldab kõigil koolidel kasutada õppejõudusid, -baase, -materjale, tagab õppijaile roh-

kem valikuvariante, et kindlustada õpingute jätkusuutlikkus nii õpitavas valdkonnas kui ka järgmistel haridustasemetel. Ühesugustes koolitusvaldkonnades saab õppekavu siduda haridustasemeti, kasutamaks ratsionaalsemalt õppeaega ja õppija ressursse. Motiveeritud õppijale avaneb rohkem võimalusi õpiteed kujundada ja õppimisvõimalusi teadvustada.

Oluline ongi ressursi efektiivsem kasutus. See saavutatakse õppekavasid liites ja suuremaid uurimisrühmasid kujundades, haldus- ja tugistruktuure ühendades, ühtset raamatukogu kujundades. Juba praegu on võimalike võrgustikus osalejate tegevuses märgata ühisosa (sarnased õppekavad, lähedased uurimissuunad). Ühitamine aitab vältida dubleerimist. Kutseharidusvõrgustiku koolide paljudel erialadel on puutepunkte mõne teise osapoole tegevusvaldkonnaga.

Võimalikud ohud

- Kutsekool või initsiaator võib hakata domineerima, piirates partnerite tegevust.
- Kaasata tuleb kõik kutseettevalmistusega seotud haridusinstituudid, mitte ainult nn vihmavarju all olevad.
- Kutsekoolid ja partnerid peavad olema veendunud, et tegutsemise ja funktsioonide hea tulemus saavutatakse ainult siis, kui kogu grupp on edukalt regionaalsesse infrastruktuuri integreeritud. Teadusinstituudid peavad olema koostöövõrgustiku täieõiguslikud partnerid.
- Tuleb kanda hoolt, et uuendust lihtsalt ei "istutata" regiooni; strateegia, mis ei baseeru piirkonna vajadustel, võib osutuda ekslikuks.
- Selle asemel, et saada kutseharidusvõrgustiku grupi keskmängijaks, võib kutsekool jääda kõrvale tööstuslikust ja regionaalsest arengust, tema arengupotentsiaal kasutamata. Seda kinnitab hulk programme, mis tööstused on kutsehariduse muutmiseks ja tõhustamiseks algatanud, kuid mis on jäänud ellu rakendamata. Barjäärid, mis võivad pidurdada kutsekooli uuendusvõimet, võivad tuleneda kooli eesmärkidest, funktsioonidest, sisust ja töömeetoditest.
- Probleemid dialoogi arendamisega – koolide, ettevõtete ja regionaalsete partnerite esitatud nõudmistest võib valesi

aru saada; kohaliku arengu võimalusi võidakse ignoreerida või omistada neile ebaadekvaatset tähendust.

● Ettevõtjatele on õppekoostöö ainult üks paljudest eesmärkidest, sellest tulenev kasu aga kaudne ja mittemateriaalne.

● Fundamentaalse piirkondliku orientatsiooni puudumisel võib kutseharidusvõrgustiku toimimine suuremal või vähemal määral jääda meeldivaks illusiooniks.

Võimalused

Rakenduskõrgkool/kõrgkool: parema kvaliteediga sisend, motiveeritud õppija; rohkem õppijaid ja valikuvariante (rakenduslikul ja/või akadeemilisel suunal); olemasolevate ressursside tõhusam kasutamine.

Kutseõppeasutused: lisaressursid koolituse kvaliteedi tõusu kiirendamiseks (täiendav info, kõrge kvalifikatsiooniga spetsialistide kaasamine); positiivne imago; personali kvalifikatsiooni tõus; õppijatele rohkem valikuid haridustee jätkamiseks, suurem paindlikkus; kiirem reageerimine turu vajadustele.

Õppijad: ressursi tõhusam kasutamine (lüheneb kohustuslik õppeaeg); rohkem valikuid edasiste õpiteede kujundamiseks; kvaliteetsem õpe; suurenenud konkurentsivõime tööturul.

Ettevõtjad: kvalifitseeritud personal; võimalus tellida kursusi täiendus- ja ümberõppeks; rakendada praktikante, saada kohapeal väljaõppinud töötajaid.

Kohalik omavalitsus: regionaalse haridustaseme kasv; noorte jäämine kohapeale; töökohtade säilimine (maksubaas); regionaalne innovatsioon.

Väljapakutud kutseharidusvõrgustiku mudel võimaldab tõsta hariduse kvaliteeti ja mainet, arendada piirkondlikku innovatsiooni ning parandada koostööd.